

EVALUATIVLIKNING PRAGMATIK TABIATI VA REFRAMING JARAYONIDAGI AKSIOLOGIK TRANSFORMATSIYA

Dildora Okhunova

ORCID: 0009-0003-5684-1693

dildorokhunova1995@gmail.com

Tashkent International University of Financial Management and Technologies

Annotatsiya: Maqolada evaluativlikning pragmatik tabiati va reframing jarayonida yuz beradigan aksiologik transformatsiya diskursiv-pragmatik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Evaluativ ma'no faqat leksik-semantik baho sifatida emas, balki so'zlovchining pozitsiyasini, adresat bilan intersub'yektiv munosabatini, voqea va aktorlarga nisbatan qadriyat yo'nalishini hamda kommunikativ ta'sirni tashkil etuvchi dinamik pragmatik resurs sifatida talqin qilinadi. Framing nazariyasi, Appraisal modeli, stance va aksiologik pragmatika yondashuvlari integratsiyasi asosida reframingning baholash profilini qayta tashkil etish mexanizmi aniqlashtiriladi. Tadqiqotda boshlang'ich frame (F0), dastlabki evaluativ profil (E0), transformatsiya operatori (R), yangi frame (F1), yangi aksiologik profil (E1) va pragmatik effekt (P)dan iborat integrativ model taklif qilinadi. Natijada reframingda bahoning qutblanishi, intensivligi, baholash nishoni, agentlik taqsimoti, sababiy-moral talqin va presuppozitsion fon o'zgarishi asosiy aksiologik operatorlar sifatida ajratiladi. Mazkur model media, siyosiy, institutsional va raqamli diskurslarda evaluativ reframingni izchil tahlil qilish uchun nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: evaluativlik, pragmatika, aksiologiya, framing, reframing, Appraisal, stance, intersub'yektivlik, baholash profili, diskurs

THE PRAGMATIC NATURE OF EVALUATIVITY AND AXIOLOGICAL TRANSFORMATION IN THE REFRAMING PROCESS

Dildora Okhunova

ORCID: 0009-0003-5684-1693

dildorokhunova1995@gmail.com

Tashkent International University of Financial Management and Technologies

Abstract: The article examines the pragmatic nature of evaluation and the axiological transformation that occurs in reframing. Evaluation is approached not merely as a lexical-semantic property but as a dynamic pragmatic resource that organizes speaker positioning, intersubjective alignment, value orientation toward

events and social actors, and communicative effects. By integrating framing theory, the Appraisal framework, stance studies and axiological pragmatics, the paper specifies how reframing reorganizes an evaluative profile. An integrative F0-E0-R-F1-E1-P model is proposed, linking an initial frame and evaluative profile to a reframing operator, a new frame, a transformed axiological profile and a pragmatic effect. Polarity shift, intensity modification, reassignment of the evaluative target, redistribution of agency, causal-moral recategorization and presuppositional reconfiguration are identified as key operators of axiological transformation. The model offers a methodological basis for the systematic analysis of evaluative reframing in media, political, institutional and digital discourse.

Keywords: evaluation, pragmatics, axiology, framing, reframing, Appraisal, stance, intersubjectivity, evaluative profile, discourse

KIRISH

Zamonaviy diskurs tadqiqotlarida evaluativlik tilning ikkilamchi, emotsional bezagi emas, balki kommunikativ faoliyatni tashkil etuvchi markaziy kategoriya sifatida talqin qilinmoqda. Soʻzlovchi yoki muallif voqelikni nomlash bilan cheklanmaydi: u obyekt va hodisalarni muayyan qadriyat koordinatalariga joylashtiradi, ularning ijobiy yoki salbiy maqomini belgilaydi, auditoriyani maʼlum pozitsiyaga yaqinlashtiradi yoki undan uzoqlashtiradi. Hunston va Thompson evaluatsiyani soʻzlovchi yoki yozuvchining munosabati, his-tuygʻusi va qadriyatlarini ifodalovchi keng tushuncha sifatida koʻrsatadi hamda uning diskursni tashkil etish va adresat bilan munosabat qurishdagi rolini alohida taʼkidlaydi [1]. Martin va White tomonidan ishlab chiqilgan Appraisal nazariyasi esa baholashni attitude, engagement va graduation tizimlari orqali intersubektiv maʼno yaratish mexanizmi sifatida tavsiflaydi [2].

Evaluativlikning pragmatik tabiatini aniqlash reframing hodisasini izohlash uchun ayniqsa muhimdir. Chunki reframing bir hodisaning oddiy qayta nomlanishi emas; u hodisani qaysi qadriyat mezonida koʻrish kerakligini, kim masʼul yoki jabrlanuvchi sifatida koʻrsatilishini, qaysi oqibat muhimlashtirilishini hamda auditoriyadan qanday munosabat kutilishini qayta belgilaydi. Entman framingni voqelikning ayrim jihatlarini tanlab, ularni kommunikativ matnda saliyent qilish orqali muammo taʼrifi, sabab talqini, axloqiy baho va yechim tavsiyasini shakllantirish jarayoni sifatida tushuntiradi [6]. Reframing ana shu strukturani qayta tashkil qilib, mavjud frame ichidagi baholash vektorini oʻzgartiradi.

Muammoning dolzarbligi media, siyosiy va raqamli kommunikatsiyada ayni bir voqeaning turli nomlar, metaforalar, agentlik konstruksiyalari, presuppozitsiyalar va intensivlashtiruvchi vositalar orqali qarama-qarshi aksiologik talqinlarda taqdim etilishi bilan belgilanadi. Shunday sharoitda evaluativlikni alohida leksik birliklar

ro'yxati sifatida o'rganish yetarli emas. Uning pragmatik funksiyasi frame tanlovi, auditoriya dizayni, pozitsiyalash, legitimatsiya/delegitimatsiya va intersubektiv moslashuv bilan birgalikda tahlil qilinishi zarur.

Maqolaning maqsadi evaluativlikning pragmatik tabiatini aniqlash, reframing jarayonida baholashning qanday aksiologik transformatsiyaga uchrashini tavsiflash va bu jarayonni tahlil qilish uchun integrativ diskursiv-pragmatik model taklif etishdan iborat. Ilmiy yangilik evaluativ reframingni F0-E0-R-F1-E1-P ketma-ketligi asosida modellashtirish hamda aksiologik transformatsiyani olti asosiy operator bo'yicha tavsiflashda ko'rinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA NAZARIY ASOSLAR

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, diskursiv-pragmatik tahlil, frame-semantic interpretatsiya, aksiologik tahlil va Appraisal kategoriyalarini integratsiyalash usullariga tayanadi. Material sifatida evaluativlik, framing/reframing, stance va aksiologik pragmatikaga doir konseptual manbalar hamda mexanizmlarni ko'rsatish uchun muallif tomonidan modellashtirilgan qisqa diskurs fragmentlari qo'llanadi. Bu misollar real korpus chastotalarini ifodalamaydi; ularning vazifasi nazariy farqlarni operatsionlashtirishdir.

Frame tushunchasining kognitiv-semantic ildizi Fillmore ishlarida rivojlantirilgan: so'z ma'nosi alohida element sifatida emas, o'zaro bog'langan konseptual tuzilma doirasida anglashiladi [5]. Goffman esa frame'ni ijtimoiy tajribani tashkil etuvchi interpretativ sxema sifatida ko'rsatadi [4]. Kommunikatsiya tadqiqotlarida Entman tanlash va saliyentlashtirish mexanizmini markazga qo'yadi [6], Chong va Druckman esa frame ta'sirini qaysi mulohaza va qiymatlar auditoriya hukmida ustuvor bo'lishi bilan bog'laydi [7]. Shu sababli reframingni boshqa frame'ga mexanik almashish emas, interpretativ saliyentlik va baholash mezonlarining qayta taqsimlanishi sifatida ko'rish maqsadga muvofiq.

Evaluativlik masalasida uchta nazariy chiziq birlashadi. Birinchisi, evaluation - muallif pozitsiyasi va qiymat tizimini ifodalovchi diskursiv kategoriya [1]. Ikkinchisi, Appraisal - affect, judgement va appreciation orqali munosabatni, engagement orqali alternativ pozitsiyalarni, graduation orqali esa baho kuchini boshqaruvchi tizim [2]. Uchinchisi, stance - muallifning propozitsion mazmunga nisbatan epistemik, affektiv va interaktiv pozitsiyasini namoyon etuvchi resurs [10]. Alba-Juez va Thompson evaluativlikning ko'p darajali va kontekstga bog'liq xususiyatini ta'kidlab, uning semantic, pragmatik va diskursiv qatlamlari o'zaro ajralmasligini ko'rsatadi [3].

EVALUATIVLIKNING PRAGMATIK TABIATI

Pragmatik yondashuvda baho gap ichidagi "yaxshi/yomon", "foydali/zararli", "muvaffaqiyatli/muvaffaqiyatsiz" kabi ochiq markerlar bilangina chegaralanmaydi. Baholash ko'pincha presuppozitsiya, implikatura, tanlangan nominatsiya, metafora, modal birlik, agentlik konstruksiyasi yoki keltirilgan ovozlar orqali bilvosita yuzaga

keladi. Masalan, “hukumat chorani kuchaytirdi” va “hukumat nazoratni keskinlashtirdi” gaplari bir hodisani denotativ jihatdan yaqin tasvirlashi mumkin, biroq “chora” va “nazorat”, “kuchaytirdi” va “keskinlashtirdi” birliklari turli baholash presuppozitsiyasi va auditoriya kutuvini faollashtiradi. Demak, evaluativlikning pragmatik qiymati til birligining lug‘aviy ma‘nosi bilan emas, uning konkret kontekstdagi pozitsiyalash kuchi bilan belgilanadi.

Evaluativlikning birinchi pragmatik xususiyati - adresatga yo‘naltirilganlik. Baholash doimo kommunikativ munosabatni nazarda tutadi: muallif o‘z hukmini bildiradi va ayni paytda auditoriyaning mumkin bo‘lgan reaksiyasini modellashtiradi. Shu ma‘noda evaluatsiya intersubektivdir. Appraisal nazariyasidagi engagement resurslari boshqa ovoz va pozitsiyalarni matnga kiritish, ularga masofa olish yoki ularni inkor etish imkonini beradi [2]. Hylandning stance va engagement modeli ham matn muallifi bilan o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatning lingvistik vositalar orqali qurilishini ko‘rsatadi [10].

Ikkinchi xususiyat - kontekstual indeksikallik. Bir birlik turli janr va kommunikativ vaziyatlarda boshqa aksiologik kuchga ega bo‘lishi mumkin. “Radikal” so‘zi bir diskursda salbiy delegitimatsiya vositasi, boshqa kontekstda esa mavjud tartibni tubdan o‘zgartirish tarafdori sifatidagi neytral tavsif bo‘lishi mumkin. Shuning uchun evaluativ birlikni tahlil qilishda kim gapiryapti, kimga, qaysi institut yoki platformada, qaysi voqea fonida va qanday kommunikativ maqsad bilan degan savollar birlamchi hisoblanadi.

Uchinchi xususiyat - gradatsionlik. Baho mutlaq ikki qutbli tizim emas; uning intensivligi kuchayishi yoki pasayishi mumkin. “muammo - jiddiy muammo - keskin inqiroz” qatori bir xil hodisani turli aksiologik og‘irlikda taqdim etadi. Graduation resurslari frame ichida saliyentlikni oshiradi, auditoriyaning emotsional va normativ reaksiyasini kuchaytiradi. Shu sababli reframingda leksik almashtirishning o‘zi emas, baho kuchining o‘zgarishi ham alohida qayd qilinishi zarur.

To‘rtinchi xususiyat - normativ asosga tayanish. Har qanday baholash “qaysi mezon bo‘yicha?” degan savolni tug‘diradi. Aksiologik pragmatika baholashning ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy normalar va guruhiiy identifikatsiya bilan aloqasini ko‘rsatadi. Capning aksiologik proximizatsiya modeli diskursdagi “bizning qadriyatlarimiz” va “ularning qadriyatlari” qarama-qarshiligi qanday qilib siyosiy legitimatsiya uchun ishlatilishini ochib beradi [8]. Demak, baho semantik belgidan ko‘ra kengroq - u muayyan normativ tartibni aktualizatsiya qiluvchi pragmatik harakatdir.

1-jadval.

Evaluativlikning pragmatik parametrlari

Parametr	Asosiy savol	Til/diskurs vositalari	Pragmatik natija
Pozitsiyalash	Muallif nimani	Appraisal, stance,	Muallif

	qo'llab-quvvatlaydi yoki rad etadi?	modal va baholovchi leksika	pozitsiyasini aniqlashtirish
Intersub'yektivlik	Adresat qaysi pozitsiyaga taklif etiladi?	Engagement, dialogik ochilish/yopilish	Alignment yoki disalignment yaratish
Gradatsiya	Baho qanchalik kuchli?	Intensifikatorlar, miqdor, metafora	Saliyentlik va emotsional bosimni oshirish
Normativlik	Baho qaysi qadriyat mezoniga tayanadi?	Moral kategoriyalar, "biz/ular", norma markerlari	Legitimatsiya/delegitimatsiya
Kontekstual indeksikallik	Mazkur baho aynan shu vaziyatda nimani anglatadi?	Presuppozitsiya, implikatura, janr va platforma konteksti	Lokal pragmatik ma'noni shakllantirish

REFRAMING JARAYONIDA AKSIOLOGIK TRANSFORMATSIYA

Reframing - mavjud hodisani boshqa interpretativ strukturaga joylashtirish orqali uning semantik saliyentligi va pragmatik bahosini qayta tashkil etish jarayonidir. Agar framing ma'lum elementlarni tanlab muhimlashtirsa, reframing shu tanlovning mezonlarini, sababiy zanjirini, mas'uliyat taqsimotini yoki moral bahosini o'zgartiradi. Schön va Rein siyosiy bahslarda frame'larni muammoni ko'rish va yechimni asoslash usuli sifatida tahlil qilib, reframingni qarama-qarshi talqinlar o'rtasidagi konseptual qayta qurish bilan bog'laydi [9]. Diskursiv-pragmatik nuqtai nazardan esa bunday qayta qurishning markazida aksiologik transformatsiya turadi.

Aksiologik transformatsiya deganda obyekt, hodisa yoki aktorning qadriyat maydonidagi pozitsiyasi o'zgarishi tushuniladi. Bu transformatsiya faqat "ijobiy" bahoning "salbiy"ga almashishi emas. U baho intensivligining o'zgarishi, baholash nishonining ko'chishi, agent va bemorning qayta taqsimlanishi, sababiy izohning boshqa moral sxemaga ko'chirilishi, presuppozitsiyalarning yangilanishi yoki muqobil pozitsiyalarni chiqarib tashlash orqali amalga oshishi mumkin.

Masalan, "kompaniya 500 xodimni ishdan bo'shatdi" ifodasi agentni kompaniya, zarar ko'ruvchini xodim sifatida oldinga chiqaradi. "Kompaniya xarajatlarni optimallashtirish dasturini amalga oshirdi" tarzidagi reframingda esa xuddi shu voqea boshqaruv samaradorligi frame'iga ko'chadi, xodimlar esa grammatik va diskursiv fokusdan chekinadi. Denotativ yadroning ma'lum qismi saqlansa ham, baholash nishoni, moral mas'uliyat va auditoriyaning affektiv reaksiyasi o'zgaradi. Bu - agentlik va aksiologik fokusning birgalikdagi transformatsiyasidir.

Boshqa holatda "namoyishchilar yo'lni to'sdi" va "fuqarolar talablarini eshittirish uchun ko'chaga chiqdi" kabi ifodalar voqeaning turli jihatini saliyent

qiladi. Birinchi variant tartib va to'siq frame'ini, ikkinchisi fuqarolik ovozi va legitim talab frame'ini kuchaytiradi. Shunday qilib, reframingda faktual elementlar butunlay yo'qolmasligi mumkin, ammo ularning ierarxiyasi va qiymat belgisi o'zgaradi.

AKSIOLOGIK TRANSFORMATSIYA OPERATORLARI

Tahlil natijasida reframingning aksiologik mexanizmini olti asosiy operator orqali tavsiflash mumkin. Birinchisi, qutblanish almashinuvi: obyekt yoki hodisaning ijobiy, neytral yoki salbiy bahosi boshqa qutbga siljiydi. Ikkinchisi, intensivlik modifikatsiyasi: bahoning yo'nalishi saqlanadi, ammo uning kuchi oshadi yoki kamayadi. Uchinchisi, baholash nishonini qayta belgilash: hodisaning o'zi emas, aktor, sabab, oqibat yoki institut asosiy evaluativ fokusga aylanadi.

To'rtinchisi, agentlikni qayta taqsimlash: harakat uchun javobgarlik faol agentdan tizim, sharoit, zarurat yoki abstrakt jarayonga ko'chiriladi. Beshinchisi, sababiy-moral rekategorizatsiya: bir xil voqea "xato", "zarurat", "himoya", "islohot", "tajovuz" yoki "qarshilik" kabi turli normativ kategoriyalarga joylashtiriladi. Oltinchisi, presuppozitsion qayta konfiguratsiya: gap ochiq baho bermagan holda ma'lum qadriyat hukmini oldindan qabul qilingan fon sifatida taqdim etadi. Masalan, "nihoyat tartib tiklandi" ifodasi avvalgi holatning tartibsiz bo'lganini presuppozitsiya qiladi va yangi holatga ijobiy baho yuklaydi.

2-jadval.

Reframingdagi asosiy aksiologik transformatsiya operatorlari

Operator	Transformatsiya mohiyati	Modellashtirilgan misol	Kutiladigan effekt
Qutblanish almashinuvi	Ijobiy/neytral/salbiy baho qutbining o'zgarishi	"cheklov" → "himoya chorasi"	Legitimlashtirish
Intensivlik	Baho kuchining oshishi yoki pasayishi	"muammo" → "keskin inqiroz"	Emotsional saliyentlik
Nishon ko'chishi	Baho hodisadan aktor yoki oqibatga ko'chadi	"qaror" → "rahbariyat mas'uliyati"	Javobgarlikni fokuslash
Agentlik	Agentning yashirilishi yoki almashtirilishi	"xodimlar bo'shatildi" → "optimallashtirish amalga oshirildi"	Mas'uliyatni yumshatish
Sababiy-moral rekategorizatsiya	Hodisa boshqa normativ kategoriya orqali talqin qilinadi	"norozilik" → "fuqarolik talabi"	Moral maqomni o'zgartirish
Presuppozitsion	Baho fon bilim	"nihoyat tartib	Bahoni

qayta qurish	sifatida beriladi	tiklandi"	tabiiylashtirish
--------------	-------------------	-----------	------------------

INTEGRATIV DISKURSIV-PRAGMATIK MODEL

Evaluativ reframingni izchil tahlil qilish uchun quyidagi model taklif etiladi: $F0 + E0 \rightarrow R \rightarrow F1 + E1 \rightarrow P$. Bu yerda $F0$ - boshlang'ich frame, $E0$ - shu frame ichidagi dastlabki evaluativ profil, R - reframing operatorlari majmui, $F1$ - qayta tuzilgan frame, $E1$ - yangi aksiologik profil, P - auditoriyada kutiladigan pragmatik effekt. Modelning afzalligi shundaki, u mazmuniy frame almashinuvi bilan baholash transformatsiyasini bitta jarayonning ikki tomoni sifatida ko'rishga imkon beradi.

F0	E0	R	F1	E1	P
Boshlang'ich frame	Dastlabki baho	Reframing operatori	Yangi frame	Yangi aksiologiya	Pragmatik effekt

Birinchi bosqichda tahlilchi $F0$ ni aniqlaydi: voqea qaysi asosiy konseptual ramka orqali taqdim etilgan? Ikkinchi bosqichda $E0$ profili belgilanadi: qaysi aktor yoki hodisa qanday qutbda, qanday intensivlikda va qaysi normativ mezon asosida baholangan? Uchinchi bosqichda R operatori aniqlanadi: yangi matn yoki yangi diskurs fragmenti qutblanishni, agentlikni, sababiylikni, presuppozitsiyani yoki baho nishonini qanday o'zgartirgan? To'rtinchi bosqichda $F1$ va $E1$ taqqoslanadi. Oxirgi bosqichda P - legitimatsiya, delegitimatsiya, empatiya, masofa, qo'rquv, ishonch, ayblov yoki birdamlik kabi pragmatik effekt - kontekst asosida izohlanadi.

Mazkur model ayniqsa media va raqamli diskurslar uchun qulay. Raqamli platformalarda sarlavha, hashtag, repost izohi, emoji, vizual kadr va qisqa caption birgalikda frame yaratishi mumkin. Aksiologik transformatsiya ko'pincha matnning o'zida emas, matn va vizualning kombinatsiyasida yoki bir postga qo'shilgan yangi captionda yuz beradi. Shu bois zamonaviy reframing tahlili multimodal va platformaviy affordanslarni ham hisobga olishi kerak. 2026-yilgi korpus-pragmatik tadqiqotlarda evaluativ tilning counter-framing, etik pozitsiyalash va aksiologik bog'lanish vositasi sifatida ishlashi ko'rsatilmoqda [13]. Bu holat evaluativlikni diskursiv harakat sifatida talqin qilishning dolzarbligini tasdiqlaydi.

Modelning yana bir muhim jihati - fakt va bahoni sun'iy ravishda keskin ajratmaslik. Diskursda fakt tanlovi, uning tartibi, agentning ko'rsatilishi yoki yashirilishi, kategoriyalashning o'zi baholash bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Hart kognitiv kritik diskurs tahlilida reprezentatsiya, baholash, metafora, deiksis va perspektiva o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi [11]. Demak, evaluativ reframingni faqat sifat va ravishlar darajasida qidirish metodologik jihatdan torlik qiladi.

TAHLIL MEZONLARI VA AMALIY QO'LLASH

Taklif etilgan modelni amaliy tahlilda qo'llash uchun kodlash birligi sifatida alohida gap emas, balki frame va evaluativ profilni yetarlicha tiklash imkonini beradigan minimal diskurs segmentini olish maqsadga muvofiq. Bunday segment

sarlavha va lid, post va caption, savol-javob jufti yoki voqea haqida ketma-ket berilgan ikki-uch gapdan iborat bo'lishi mumkin. Har bir segmentda avvalo frame yadrosi va saliyent elementlar belgilanadi, so'ng attitude, engagement va graduation resurslari aniqlanadi. Shundan keyin agentlik, sababiylik, presuppozitsiya va normativ mezonlar tekshiriladi. Bu ketma-ketlik evaluativ reframingni faqat alohida so'zlar asosida emas, butun pragmatik konfiguratsiya asosida tahlil qilishga yordam beradi.

Qiyosiy tadqiqotlarda E0 va E1 profillarini bir xil shkala asosida tavsiflash muhim. Masalan, evaluativ qutb uch darajada - ijobiy, neytral/ambivalent, salbiy; intensivlik esa pasaytirilgan, neytral va kuchaytirilgan ko'rinishda kodlanishi mumkin. Agentlik faol, passivlashtirilgan va yashirilgan; baholash nishoni esa hodisa, aktor, institut, sabab yoki oqibat kategoriyalarida qayd etiladi. Bunday formalizatsiya turli annotatorlar natijalarini solishtirish va keyinchalik chi-square, log-likelihood yoki boshqa statistik testlar bilan frame-baho bog'liqligini tekshirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, har bir kod kontekstual izoh bilan birga saqlanishi kerak, chunki aksiologik ma'no ko'pincha faqat lokal va ijtimoiy kontekst orqali aniqlanadi.

Amaliy jihatdan model media monitoring, siyosiy kommunikatsiya, korpus pragmatikasi va tarjima tahlilida qo'llanishi mumkin. Masalan, bir voqeaning o'zbek va ingliz tilidagi yoritilishida qaysi aktorlar agent sifatida tanlanishi, qanday evaluativ leksika kuchaytirilishi va qaysi normativ kategoriyalar faollashtirilishi qiyoslanadi. Tarjima kontekstida esa reframing tarjimonning ongli strategiyasi, tahririy siyosat yoki til tizimlari o'rtasidagi majburiy struktur farq natijasimi - shu savol alohida tekshirilishi lozim. Demak, aksiologik transformatsiya mavjudligini qayd etishning o'zi yetarli emas; uning manbai, darajasi va pragmatik oqibati ham dalillanishi kerak.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nazariy tahlil uchta asosiy natijani ko'rsatadi. Birinchidan, evaluativlik pragmatik kategoriya sifatida semantik bahodan kengroq bo'lib, pozitsiyalash, intersubektivlik, gradatsiya, normativlik va kontekstual indeksikallikni birlashtiradi. Shu sababli biror birlikning "ijobiy" yoki "salbiy" ekanini qayd etish tahlilning yakuni emas, balki boshlang'ich nuqtasidir. Muhim masala - bu baho kim tomonidan, kimga nisbatan, qaysi qadriyat mezoni bo'yicha va qaysi kommunikativ effekt uchun ishlab chiqilganini aniqlashdir.

Ikkinchidan, reframingning markaziy mexanizmlaridan biri aksiologik transformatsiyadir. Frame o'zgarganda faqat tema yoki nominatsiya emas, balki voqeaning moral xaritasi ham o'zgaradi: kim haq, kim mas'ul, kim himoyaga loyiq, qaysi oqibat xavfli, qaysi harakat zarur ekani qayta belgilanadi. Bu holat framingni axborot tuzilishi, reframingni esa uning qadriyat va pragmatik konfiguratsiyasini dinamik qayta qurish sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Uchinchidan, aksiologik transformatsiyani olti operator - qutblanish almashinuvi, intensivlik modifikatsiyasi, baholash nishonini qayta belgilash, agentlikni qayta taqsimlash, sababiy-moral rekategorizatsiya va presuppozitsion qayta konfiguratsiya - orqali operatsionlashtirish mumkin. Ushbu operatorlar real diskurs korpuslarida alohida yoki kombinatsiyada uchrashi kutiladi. Masalan, siyosiy sarlavhada agentlikni yashirish bilan bir paytda intensivlik pasayishi mumkin; ijtimoiy tarmoq postida esa yangi hashtag yordamida baholash nishoni o'zgartirilib, qutblanish kuchaytirilishi mumkin.

Taklif etilgan F0-E0-R-F1-E1-P modeli kelgusida qiyosiy va korpus tadqiqotlarida kodlash sxemasi sifatida tekshirilishi mumkin. Ingliz va o'zbek media diskurslarini qiyoslashda frame elementi, Appraisal kategoriyasi, evaluativ qutb, kuch darajasi, agentlik turi, presuppozitsion marker va pragmatik effekt uchun alohida annotatsiya maydonlari yaratish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv reframingni intuitiv izohdan chiqarib, takrorlanadigan tahlil protsedurasiga aylantirish imkonini beradi.

XULOSA

Evaluativlikning pragmatik tabiati uning til birliklarida tayyor "baho" ko'rinishida mavjudligidan ko'ra, kommunikativ vaziyatda pozitsiya, qadriyat va auditoriya munosabatini tashkil etish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Baho semantik, pragmatik va diskursiv qatlamlarda bir vaqtda ishlaydi: obyektga qiymat beradi, muallifning stance'ini ko'rsatadi, adresatni ma'lum talqinga yo'naltiradi va normativ tartibni aktualizatsiya qiladi.

Reframing jarayonida ushbu baholash tizimi qayta konfiguratsiyalanadi. Aksiologik transformatsiya qutblanish, intensivlik, nishon, agentlik, sababiy-moral kategoriya va presuppozitsion fonning o'zgarishi orqali amalga oshadi. Shu asosda taklif etilgan F0-E0-R-F1-E1-P modeli framingning kognitiv-diskursiv va evaluativ-pragmatik jihatlarini bitta analitik sxemada birlashtiradi.

Amaliy tavsiya sifatida media va raqamli diskurs tahlilida evaluativ markerlarni alohida sanash bilan cheklanmasdan, ularni frame elementlari, agentlik, saliyentlik, dialogik pozitsiyalash va aksiologik mezonlar bilan birga kodlash lozim. Keyingi tadqiqotlarda modelni ingliz va o'zbek tillaridagi real parallel yoki qiyosiy media korpusida sinash, annotatorlararo muvofiqlikni tekshirish va reframing operatorlarining statistik taqsimotini aniqlash maqbul yo'nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Komilova G.O. Bilingual nutqda estetik buzilish orqali madaniy nutqning ifodasi. - "O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali. 2025. Vol. 3 (2). - B. 119-129. ISSN: 2181-922X.

2. Komilova G.O. The phenomenon of bilingualism in the works of English and Uzbek diaspora writers. - Respublika "Ustozlar uchun maxsus jurnal", 2025. ISSN: 4362-036X. DOI: 10.5281/zenodo.17178110.
3. Hunston S., Thompson G. (eds.). Evaluation in Text: Authorial Stance and the Construction of Discourse. Oxford: Oxford University Press, 2000. DOI: 10.1093/oso/9780198238546.001.0001.
4. Martin J. R., White P. R. R. The Language of Evaluation: Appraisal in English. London: Palgrave Macmillan, 2005. DOI: 10.1057/9780230511910.
5. Alba-Juez L., Thompson G. The many faces and phases of evaluation // Evaluation in Context. Amsterdam: John Benjamins, 2014. P. 3-24. DOI: 10.1075/pbns.242.01alb.
6. Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. New York: Harper & Row, 1974.
7. Fillmore C. J. Frame Semantics // Linguistics in the Morning Calm. Seoul: Hanshin Publishing, 1982. P. 111-137.
8. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm // Journal of Communication. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51-58. DOI: 10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x.
9. Chong D., Druckman J. N. Framing Theory // Annual Review of Political Science. 2007. Vol. 10. P. 103-126. DOI: 10.1146/annurev.polisci.10.072805.103054.
10. Cap P. Axiological aspects of proximization // Journal of Pragmatics. 2010. Vol. 42, No. 2. P. 392-407. DOI: 10.1016/j.pragma.2009.06.008.
11. Schön D. A., Rein M. Frame Reflection: Toward the Resolution of Intractable Policy Controversies. New York: Basic Books, 1994.
12. Hyland K. Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse // Discourse Studies. 2005. Vol. 7, No. 2. P. 173-192. DOI: 10.1177/1461445605050365.
13. Hart C. Discourse, Grammar and Ideology: Functional and Cognitive Perspectives. London: Bloomsbury Academic, 2014.
14. Bednarek M. Evaluation in Media Discourse: Analysis of a Newspaper Corpus. London/New York: Continuum, 2006.
15. Etaywe A. CDA/PDA of Digital Activism and Discursive Resistance to Disinformation: Ethical Tenor, Positioning, Counter-Framing, and Axiological Bonding // Corpus Pragmatics. 2026. Vol. 10, No. 1, Art. 30. DOI: 10.1007/s41701-026-00231-x.
16. Taylor L. Reframing the discourse and rhetoric of language testing and assessment for the public square // Language Testing. 2023. Vol. 40, No. 1. DOI: 10.1177/02655322221127421.